

A KÖZJOGTÖRTÉNETI ALAPOK FOLYTONOSSÁGA

MÁTHÉ Gábor
professor emeritus (NKE)

Magyarország Alaptörvényének Nemzeti Hitvallásából három tételt kívánok idézni:

- Büszkék vagyunk arra, hogy Szent István királyunk ezer évvel ezelőtt szilárd alapokra helyezte a magyar államot és hazánkat a keresztény Európa részévé tette.
- Büszkék vagyunk arra, hogy népünk évszázadokon át harcokban védte Európát, s tehetségével, szorgalmával gyarapította közös értékeit.
- Tiszteletben tartjuk történeti alkotmányunk vívmányait és a Szent Koronát, amely megtestesíti Magyarország alkotmányos állami folytonosságát és a nemzet egységét.

1. Előadásom témája: a közjogtörténeti alapok folytonossága ebből a harmadik deklarációból következik. Azaz annak vizsgálata, hogy ez a máig ható egyedüli nyelvi entitás, kultúra, Szent István uralkodói szimbólumával – *insigne imperii* – főhatalmi jelvényével miként alakult az évszázadok alatt.

A jogtörténet tanítása arra utal, hogy a közjog a magánjoghoz viszonyítva sokáig elkülönített és másodlagos szerepet játszott. Igaz Heyen professzor állítása, miszerint az újkori jogtörténet magánjogi eredete mindig is háttérbe szorította a közjog történetének kutatását. Nem véletlen, hogy a H. Coing professzor szerkesztésében, a frankfurti Max Planck Institute für Europäische Rechtsgeschichte kiadásában 1973-tól megjelent monumentális jogtörténeti kézikönyv (*Handbuch der Quellen und Literatur der neueren europäischen Privatrechtsgeschichte II. Neuere Zeit 1977*) a közjoggal nem, hanem csak a magánjoggal foglalkozik – hangsúlyozza R. C. Van Caenegem genti jogtörténész. E pótolhatatlan mű hiányosságának kiegészítését egy közjogtörténeti monográfia közreadásával egyébként tervezik.

2. Az államtudományi központként működő (Heidelberg – Max Planck Institut) intézmény igazgatója, Armin von Bogdandy: A nemzeti jogtudomány szerepe az európai jogi térségben c. manifesztumban megállapította, hogy jelen korunkban az

egyre előrehaladottabb európai integráció alapvető kérdések elé állítja a nemzeti jogtudományokat. Olyan kihívásokra keresi a választ, amely a jogtudomány identitásának európaizálódását és pluralizálódását adekvátan segíti. A német Tudománytanács ajánlásai, noha nem hazai indíttatásúak, de számunkra is érdekesek lehetnek. Csúppán egy elemét kívánom kiemelni ennek a német projektnek. Így: „A nemzeti jogrendek európaizálása olyan mértéket ért el, amelyet leginkább az európai jogi térség: *Europäischer Rechtsraum* tudunk leírni.” Bár ez a folyamat apró jogi rendelkezéseken keresztül ad hoc módra megy végbe, az egységesülés – egyes szakértők szerint – mégis erősebb, mint az USA-ban az egyes tagállami jogok egymásra hatása. Valami új keletkezett – állítja a manifesztum –, egy térség jött létre, mégpedig a nemzetállamok jogának sokféleségével. A térség még egyszerre kerüli az európai integráció szövetségi állami értelmezését, és a nemzetközi jogi felfogását.

A dokumentum okfejtésében azonban egy kulcsmegállapítás nagyon fontos.

„Az európai jogi térség területi alapja az Európai Uniónak, a nemzeti jogrendek által definiált területe. Egyszerre jellemzik nemzetállami és szupranacionális vonások. Ennek az európai jogi térségi területnek meghatározói a nemzeti és az uniós normák. Ennek megfelelően az EU tagság a résztvevő államok államiságának lényegi és meghatározó jellegzetessége lesz, közigazgatásuk az egész térség közigazgatásának részévé válik. Önmagukba bezárt jogrendjeik egy tágabb jogi keret részévé válnak.” Ezért a hazai jogrendszert egy tágabb kontextusban kell újragondolnunk.

3. Minderre figyelemmel térjünk vissza a történeti ívhez, kanyarodjunk a közjogi téma felé. A 13. század elején Accursius a *Digesta* vonatkozó pontjaihoz fűzött kommentárjában a közjogról úgy szól, mint ami *ad statum conservandi ne pereat*, azaz a feladata, hogy az államot megvédjé a pusztulástól, az összeomlástól.

A modern nyelvhasználat előnye, hogy az állam szót különböző formációk állama-ira is alkalmazhatjuk. Nem véletlen, hogy a királyság helyzete kifejezésből például lekopott a királyság, mivel a századok során az állam fontosabb szempont lett, mint a monarchia. Eredetileg az ország tartozott a királyhoz, ám a 18. században a kiváló genti professzor szerint a király tartozott az államhoz. A porosz Nagy Frigyes például az állam szolgálojának nevezte magát. Már itt jegyzem meg, hogy a korona tanunk egyik legfontosabb tézise, a dologiasodása, s a király személyétől való függetlenedés. Jól ismert a velencei köztársasággal kötött szerződés (1381), s ennek szövege maga is elárulja az államfogalommal való küszködést és törekvést annak meghatározására, hogy a lemondás nemcsak a magyar királlyal, hanem a magyar állammal szemben is kifejezésre jusson. Szemléletesen értékeli a helyzetet Eckhart koronatanában: „Az állam személyiségének hiányát az államhatalmat gyakorló királyok egymásutánja és hatalmuk mindenkorai jelvénye, a korona pótolja.”

A Szent István-i államalapítástól ugyanis elválaszthatatlan a Szent Korona, a magyar királyi hatalom jelképe, amely évszázadokon keresztül a magyar állam jogfolytonosságát képviselte. Ebben az időszorban sajátosan nyilvánultak meg közjogi attribútumai, így:

- a király személyétől – az angol koronaeszmével analóg módon – elváló *corporatio sola*,

- majd a 15. századtól az államszemélyiség jogalánya. 1848-ig a paralel főhatalom tárgyi szimbóluma, amely 1848-ban az alkotmányos törvényhozás útján egységgé;
- ám sajnálatos módon, a szabadságharcba kényszerült nemzet döntésével pedig elkülönültté (trónfosztás 1849),
- de két évtized kitérő után (1867 kiegyezés) teljességgé vált.

A Szent Korona tehát különös közjogi jelentőséggel rendelkező értékünk, állami felségjelvény, egyben a szuverenitás történeti megjelenítője.

4. Közismert Európa három integrációs korszaka. Az első (a 8. és 9. században): Nagy Károly közjogi téren erős birodalmat hozott létre. Római császárrá koronáztatta magát, és ettől Nyugat-Európa teljesen egyenrangúnak minősült Bizánccal, noha Konstantinápoly mellett Aachen még csak azzá váló követendő példa volt. Ezzel a korszakkal esik egybe a Szent István-i államépítés. Az első Európa bomlásával a 10. században megosztottság uralkodott, ám a 11. században újjászületett a királyi hatalom, újfent helyreállt a közigazgatás. A Fürstenstaat erős uralkodó alatt megszerveződött, visszaállította és megerősítette az államhatalmat. A születőben lévő erős monarchia nemzetállamai ekkor alakultak, ám cselekvési szabadságukat még korlátozta a császári, pápai hatalom. A klasszikus abszolutizmus korában a 16-18. században viszont e korlátokat felszámolták, és a reformáció véget vetett a Curia egyetemes tekintélyének, s a Német-Római Birodalom nemzeti, német monarchiává alakult. Számos országban pedig a felvilágosult abszolutizmus korszerű kormányrendszert vezetett be. Mindennek gyümölcsét, a 19. század takarította be, melynek uralkodó eszméje a liberális alkotmányos parlamentáris államforma lett.

A Szent Korona jogi fejlődési ívében említettük, hogy a szuverenitás külső megjelenítője. Fel kell idéznünk, hogy a 12. századtól a napjainkig létezett államok az európai politika alapegységei voltak, s nemcsak nemzeti, hanem független szuverén államok is. Nem ismertek el magukra kötelezőnek semmilyen szupranacionális jogot, intézményt. Ezek a superiorok tehát szuverének voltak, vagyis minden autoritás felett álltak, maguk határozták meg külpolitikájukat, döntettek háború és béke kérdésében. Ennek volt belső dinamikája is, nevezetesen az országlakosok, polgárok semmilyen külföldi autoritásnak nem voltak alávetve.

5. A szuverenitás fogalma a 12. században alakult ki. A jogászok ekkor mondták ki a „*rex est imperator in regno suo*” axiómát – azaz minden királyi kormányzat a nemzet határain belül szuverén és semmilyen autoritás nem állhat az érintett imperator autoritása felett. Megjegyzendő: a szuverén hatalom különösen hasznos lehetett a középkorban, hiszen a monarchiák ha keservesen is, de egyre eredményesebben küzdöttek jogrendjük, hatalmuk, jogosítványaik kialakításáért. A középkori Európa államai között így kialakult valamiféle jogilag szabályozott kapcsolatrendszer. Ezek az alakulatok voltak a korai modern államok. A nemzetközi jogban egyébként nem definiált állam csak az abszolutizmus idejére kialakult állam-fogalommal lesz adekvát.

Ezek a kapcsolatok elsősorban a perszonalitás elvét tükrözték, példaként a vagyoni viszonyokat meghatározó hűbéri adományjogot említjük. Ezek bizonytalansága vezetett el a területhez kötött felségjoghoz, a mai tartalmú szuverenitáshoz, s ez lett az újkori szuverenitás elmélet alapja.

A feudális trónöröklés joga, örökösödési háborúk, a spirituális közösségek, *respublica christiana*, ami a keresztény Európát összekötötte a perszonalitás fedője alatt; a különféle politikai szereplők, kisebb vagy nagyobb államok, birodalmi városok, városzövetségek érdekkonfliktusai – Johannes Burkhardt szavaival – államalakító háborúkhoz vezettek. Megemlítendő, hogy az új jogi térstruktúrák kialakításában nagy szerepet játszott még a katolikus egyház, mivel az alapvető evangelizációs célkitűzésen túl már korán magához ragadta az írásbeliséget, vezette az anyakönyveket. Ugyanígy területi tagoltságon alapult az egyházi bírászkodás is.

Összegezve: a jogi gondolkodásban a személyi elv egyeduralmát (mely a domináns magánjogi viszonyokban öltött testet), az államok változó jogfelfogásával összefüggésben felváltotta a területi elv. Az államok egyre jobban kiépítették a területi szuverenitáson alapuló belső jogrendet, és az ezt működtető bírósági rendszert. Ennek az új rendezőelvnek hatékonyságát – szemben az elv jelenkori negligációs kísérleteivel (EU integráció – harmadik egységes Európa kísérlet) – igen kifejezően értékeli Georg Simmel 1908-ban írott: *Soziologie* c. monográfiájában.

„A tér, mint a szervezés alapja, rendelkezik a magatartás pártatlanságával és egyenlőségével, amely az államhatalommal való korrelációjában a szubjektumok meghatározott összessége számára magatartási szabályok előírására alkalmassá teszi.”

A jogtörténeti kutatások szerint az 1648-as vesztfáliai béke jelenti a fordulópontot, amellyel a területileg szerveződött modern államszerkezet kialakulása megkezdődött, s kialakult a térszerkezethez kötött jogrendszer.

Mint arról szóltunk, Európában a modern értelemben vett államok az abszolút monarchiák időszakában jöttek létre. Az abszolút monarchiák ugyanis rendelkeztek azokkal a specifikumokkal, amelyekkel a modern állam is rendelkezik. A nemzetközi politikai rendszerek elméletében a vesztfáliai békét követő időszakot a territorialitás, a szuverenitás és a legalitás elvén alapuló rendszerként definiálták, s ez utóbbi képezte a nemzetközi jog uralmát.

Az abszolutizmus a 18. századra azt is jelentette, hogy a szuverén fejedelmek a törvények felett álltak. Ez a periódus a francia forradalomig tartott. S egy páratlan jelenség a világtörténelemben, hogy az eredetileg a pápától és a császártól független uralkodókra szabott szuverenitás-fogalom, a francia forradalommal magától értetődően ment át a népszuverenitás fogalmába.

A vesztfáliai béke jelentette tehát a klasszikus nemzetközi jog születésének pillanatát, s ez a periódus 270 éven át, 1918-ig tartott. Ez a klasszikus nemzetközi jog két pilléren nyugodott: a szuverenitás korlátozásmentes elméletén, és az új jogalanyok egymás közötti jogviszonyait szabályozó két egyenértékű jogterületen: a háború és a béke jogán.

6. Ebben az áttekintett európai trendben valamennyiünk előtt egyértelművé válik a magyar királyság, a magyar korona kiemelt szerepe.

A korona – a közös hatalomgyakorlás szimbóluma, a *corona regia* mellett –, a *corona regni* fenntartotta magának a jogot, hogy a trónra lépő uralkodót maga ruház-

za fel az uralkodói jogok teljességével. Azaz a koronázás mellett olyan alkotmányos garanciák törvénybe iktatásával, mint a koronázási eskü, hitlevél, amelyekben a király kötelezettséget vállal az ország függetlenségének megvédésére és az ország alaptörvényeinek tiszteletben tartására. A koronázási hitlevél és eskü a nemzet és a király közötti hatalomátruházási szerződés közjogi formája. Werbőczy Hármaskönyve szerint egyértelmű, hogy a *populus* Werbőczyanus lesz a hatalom forrása, mely a koronázással átruházza a hatalmát az uralkodóra, aki visszanesemesít. A nemesség, mint a korona tagjai részesei a törvényhozásnak. A törvényhozás – így a Hármaskönyv – a *communitast* illeti meg, s törvények hozatalára pedig akkor kerül sor, ha a közösséget egyenlően érdeklő dolgok merülnek fel. A *populus maior principe* elv szerint ugyanis az összeséget a fejedelem mellett és a fejedelem felett a törvényhozó hatalom illeti meg. Ez az állapot a rendi képviseleti monarchia – a rendi dualizmus, azaz az uralkodót a közösen hozott törvények kötik, a *legibus solutus* elve feltétlenül kötelezi a magyar, koronával felkent uralkodót. Különleges közjogi függés ez, a szuverén uralkodót köti, a magyar korona útján, a belső törvénye.

A korona joghatósága alá eső területeken azonban más jogi norma érvényesült, mint a Habsburg koronatarományok területén. A 18. században ez az állapot válságot eredményezett, amiből a kiutat a megállapodásbeli végremény a Pragmatica Sanctio (PS) jelentette. A PS előtt említendő még az 1687. évi törvény, amelyben a rendek lemondtak a királyválasztás jogáról, s egyben elismerték a Habsburg-ház német és spanyol fiágának elsőszülöttségi örökösödését a magyar trónra, ezzel egyidejűleg a *ius resistendit* is eliminálták. Ettől kezdve a koronázási hitlevél és eskü a legfontosabb alkotmánybiztosítók lett. A hitlevél most már nem csupán választási alku, hanem konkrét formulák gyűjteménye. A PS jelentőségére utal továbbá, hogy a Német-római Birodalom felbomlását követően az osztrák császárság területi alapját a Magyar Királysággal együtt birtokolt területek jelentették. A Bécsi Kongresszus – mint az köztudott – nem állította helyre a német császárságot, hanem a német birodalom helyén olyan konföderációt hozott létre, amely szuverén államok szövetsége volt. Ehhez adalék a rendek 1811. évi üzenete, melyben hangsúlyozták, hogy a korona joghatóságának azért engedtek át olyan jelentős alapokat és jövedelmeket, hogy azok segítségével az állam/a status szükségleteiről gondoskodni lehessen.

7. A 19. század a szuverén nemzetállamok korszaka. Az elmúlt 200 esztendőből az első száz a Szent Szövetség által meghatározott: I. Sándor orosz cár, I. Ferenc osztrák császár és magyar király, továbbá III. Frigyes Vilmos porosz király katonai szövetségén és az általuk deklarált területrendezési és együttműködési elveken nyugodott.

Az 1815. évi Wiener Kongressz 1914-ig eredményesen kezelte a nemzetközi válságokat, maradéktalanul érvényesítette száz éven keresztül az elfogadott elveket: a legitimitást, az egyensúlyban lévő államok szövetségét, s végül a konfliktusok mikénti feloldásában a jövő iránti felelősséget.

A Heilige Allianz és a jogállamot realizáló ipari forradalommal hatékony gazdaságot teremtő 19. század új rendet tudott biztosítani. Noha a francia forradalom eszméivel szemben hirdette a legitimitást, ebben a restaurációban főként a monarchikus, dinasztikus szolidaritás fejeződött ki. Ez a hatalom keresztény volt, a trón és az oltár szövetségében épült ki.

Noha a történeti fejlődés nem volt zökkenőmentes, a forradalmakat követően a század 60-as évtizedére mégis sikerült érvényesíteni az új hatalompolitikai elveket, s a sajátos magyar közjogi formula Ausztria és a Magyar Királyság közös befogadásában eredményt hozott.

A kiegyezési tárgyalások feltételét az ország független és jogfolytonos elismerése jelentette, az 1848 előtti közjogi garanciák és az április törvények közötti egyetlen dogmatikailag megalapozott kapcsolat a Pragmatica Sanctio-ban testesült meg.

Közismert Deák nagybecsű műve, s ebből az *unio cum reliquis Regnis et provinciis hereditariis* levezetés, amelyben bizonyította az osztrák közjogászok, különösen Lustkandl tézisének – azaz a magyar királyság nem bír több jogot, mint az osztrák tartományok – tarthatatlanságát. A jogi abszurditás tagadását pedig a Pragmatica Sanctio képviselte méginkább: A jó kormányzás alapja a nemzet saját alkotmánya szerinti uralkodás.

Mindezek után kiemelten jelentősnek tekinthető Deák értékelése az osztrák–magyar történeti viszony alakulásáról, miszerint a birodalmat három egymásba kapcsolódó sikeres „szilárdtsági próba” reprezentálja.

Az első I. Ferdinánd, Magyarország szabadon választott királyának koronázása, amelyet a Habsburg birodalom és a Magyar Királyság szimbiózisával a birodalom tényleges alakulásának tekintett.

A második a Pragmatica Sanctio, amely nélkül az uralkodó, VI. Károly halálával a birodalom szétesett volna.

S végül harmadikként az 1861–65. évi országgyűlések az elválaszthatatlan és feloszthatatlan birtoklás és közös védelem deklarációjából indultak ki, megteremtve a kiegyezés lehetőségét.

A korabeli európai hatalmi politikai állásfoglalás pedig megerősítette a Közép-kelet-európai politikai alternatíva realitását:

„[...] mi elhisszük, sőt megengedjük, hogy nektek igazatok van; hogy Magyarország külön alkotmánya jogilag érvényes, de nekünk abban nincs semmi érdekünk, hogy ez Ausztriával szemben továbbra is fennálljon, nekünk mindegy, hogy akár van Magyarország, akár nincs, de az érdekünkben áll, hogy Közép-Európában azon állam létezzék, melyet Ausztriának nevezünk. Ámde Ausztria nem állhat fenn Magyarország különállásával, ezért érdek az egyesülés.” A magyar önállóság bizonyítása, mármint hogy nincs érdekellentét az osztrákokkal, Deák Ferenc politikai remeke volt.

8. Fredric Jameson az Egyesült Államok egyik legjelentősebb kortárs gondolkodója, a posztmodern kulturális logikájával foglalkozó monográfiájában rendkívül szellemes értékelést adja a Monarchiának. A posztmodern mai világunk uralkodó eszméje, azaz a történetiség elvesztésével, a pusztá árucikké válás folyamatának fogyasztását értjük. Jameson történetileg gondol a jelenre olyan korban, amely elfelejtette, hogyan kell a történetiséget használva érteni a jelent.

Íme a sziporkázó értékelése a Monarchiáról:

„A Monarchia nemcsak az utolsó régi, archaikus birodalom volt, de egyben az első multinacionális, több etnikumú állam is, amely Poroszországgal összehasonlítva kényelmesen impotens, a cárokhoz képest pedig emberséges és

toleráns, és végső soron nem olyan rossz kombináció ez a saját nemzetek utáni, de nacionalizmusok által még mindig marcangolt korunkban – egy érdekesfeszítő modell.”

Werner Ogris bécsi professzor értékeléséből is, ennek az ‘egyben s mégis külön-külön’ államnak a hatékonysága domborodik ki:

- a regionális határokon átnyúló összefogások járható alternatívák;
- a gazdasági forgalom területén a jogegységesítés kívánatosnak tűnhet, de nem kell minden áron hajszolni azt;
- különböző jogrendszerek, jogi körök fennállhatnak egymás mellett;
- noha kölcsönös sérelmek is terhelték mindkét oldalt, de mindkét fél hozzájárult a jogállam-fejlődéséhez;
- eszmei, gondolati és esetleg intézményi örökségként mindenképpen be kellene vinni az európai jövőbe.

9. Végezetül a labilis jelenben, a 21. századunkban a globalizáció kihívásaival kell megmérkőzni. A globalizációval ugyanis feloldódik az államterület és az államhatárolom egybeesése. Ezért is állítható, hogy a szuverenitás és a jogállam komplementer fogalmak, ennek minden konzekvenciájával együtt.

A globalizáció állandóan kiterjedő regionális és globális kapcsolatrendszer a gazdaságban, az ökológiában, a kommunikációban, a migrációban, a biztonságpolitikában. A globalizációt a téma szakértői – nem alaptalanul – a nemzetállami önrendelkezés tudatos gyengítésének tekintik. Ez a tőke legeredményesebb kísérlete a nyereség növelésére és a szociális vívmányok leépítésére, amely Barabási Albert László világhírű hálózatelméletével megtestesíti, hogy a gazdagok még gazdagabbak, a szegények pedig még szegényebbek lesznek. Mindez a jog világa felé nyitva egyértelműsíti, hogy a nemzetközi jog és a belső jog összeolvadásának, homogenizálódásának és a gyengébb idegzetűek szerint pedig nemzetközi jogi konstitucionalizmusnak vagyunk a tanúi.

10. Mi a feladat tehát a Raison d’etat hatalmi erőegyensúlyt elsöprő világunkban, ahol az új korszakban, új szereplők jelennek meg, az államokkal versengő, a nemzeti jogrendszerektől függetlenedő, erős gazdasági hatalmi erőt koncentráló multinacionális vállalatok irányában?

A mai tudományos emlékülés előadásai, az igazságügyi tárca képviselőivel egyetemben meggyőznek arról, hogy felelősséget sugároznak, s a gondolatokból kiviláglott, hogy a szuverenitást még nem szükséges végleg eltemetni; a tudományos identitást nem sikertelen módszerekhez ragaszkodással, hanem kérdés-felelet polémiával kell meghatározni. Továbbra is a dogmatikai munkának kell a jogtudományi kutatásokban dominálni.

Visszatérve Bogdandy professzor hitvallásához: „Egy komplex jogrend, amelynek nincs kifinomult dogmatikája, rendszerint híján van a világosságnak, az előreláthatóságnak, és ennek folytán a tisztességnek.” – itt a katolikus egyetem jogi karán rezümézhetjük, hogy az örök világosság fényeskedjék a jövőben. Ne a felelőtlen, „ködevő politikum”, a „megmondom impérium” érvényesüljön a továbbiakban. Az európai jog-

rendek struktúráját kell tanulmányozni, s megismerni szükséges a történelmi tapasztalatokat, a nemzeti jogok gyakorlatát, tudományos stílusát.

A feladatteljesítés illusztrálására itt jelzem, hogy elkészült az Entfaltung der Verfassung und das Rechts in Ungarn cc. 40 ív terjedelmű tanulmánykötet. A nemzeti jogrendeket beszéltetni kell, s ennek eredményeként, mint azt a bevezetőben tárgyaltuk, ki kell dolgozni egy új európai *ius commune*-t.

11. Az előadások között szerepelt egy problémafelvetés. Megér-e fél évszázadot Alaptörvényünk? Nos, meggyőződéssel vallom, hogy a Nemzeti hitvallás, bevezetőmben idézett három axiómája igen, s ebből a Szent Korona időtlen. Csupán a 20. századra utalva említjük, hogy a monarchia felbomlásával egyfelől a feudális, másrészt a természetjogi elméleti konstrukció a király nélküli királyság alapintézményévé vált. A közjogi művek ezzel fejezték ki az állami szuverenitás tényezőit. A korabeli szakirodalmi tudományos állásfoglalások pedig megegyeztek abban, hogy a szuverenitásnak ebben a konstrukciójában a nemzet elsődleges, s ez jogosult intézkedni a rendkívüli időkben.

Az évszázados monarchiát felváltó 1946. évi I. tc.-kel relevált köztársasági államforma pedig a Korona státuszában új helyzetet teremtett. S ugyancsak axióma, hogy a köztársasági államforma és a jogállami hatalomgyakorlás módja nem változtat azon, hogy a Szent Korona a magyar állam jogfolytonosságának közjogtörténeti értéke. E történeti szimbólum arra figyelmeztet, hogy az ország minden polgára részese a közhatalomnak, amelyért felelős, és amelyben cselekvően kell részt vállalnia.

Goethe örökbecsű formulájával: mert cselekedni könnyű, gondolkodni nehéz, gondolkodva cselekedni egyedül érdemes.